

ДИСКУСИЯ

ОТ ДРУГА ГЛЕДНА ТОЧКА КЪМ ФАКТИТЕ ЗА МАТУРАТА ПО ГЕОГРАФИЯ

В ситуация на: 1) обсъждане на новия закон за училищното образование, 2) предстоящо синхронизиране с постановките в новия закон на ДООИ за учебно съдържание, на учебни програми, вкл. за ДЗИ и в частност начина на завършване на средно образование – при успешно положени държавни зрелостни изпити; 3) очерталата се тенденция на понижаване на резултатите от ДЗИ по география с критично ниски резултати от сесията май 2010 г. и възникналата по този повод дискусия, си струва да обърнем внимание на няколко въпроса:

➤ Какви са ресурсите за качествено географско образование и конкретно за качествено установяване на резултатите от него чрез държавния зрелостен изпит (ДЗИ)?

➤ Какви са отговорностите и възможностите на Учителя по география?

➤ Какво е мнението на учителя по география за матурата по география? Как да се използва това мнение за организиране на географското образование и целенасочената подготовка за матурата през предстоящия 5-годишен период до влизане в сила на новия закон?

Какви са ресурсите за качествено географско образование и конкретно за качествено установяване на резултатите от него чрез държавния зрелостен изпит (ДЗИ)?

Те са в три групи – нормативни, информационно-методологични и човешки.

Промените в средното училищно образование, вкл. в географското образование, през последните 10 години се основават на прилагането на нови **нормативни документи**:

– Закон за Народната просвета (ДВ, бр. 86/1991; ДВ, бр. 36/1998; ДВ, бр. 40/2004);

– Закон за степен на образование, общообразователния минимум и учения план (ДВ, бр. 67/1999, изм. и доп. ДВ, бр. 40/2004);

– Наредба № 6 от 28.05.2001 г. за разпределение на учебното време за достигане на общообразователния минимум по класове, етапи и степени на образование¹ (ДВ, бр. 54/2001; ДВ, бр. 30/2006);

– Държавни образователни изисквания (ДООИ) за учебно съдържание (ДВ, бр. 48/2000);

– Наредба № 3 – за система на оценяване (ДВ, бр. 37/2003; ДВ, бр. 65/2005);

– Учебни програми – по география и икономика за:

5. – 8. клас – ЗП ("АзБуки", 33, 2003);

9. клас и 10. клас – ЗП, ПП ("АзБуки", 38, 2000);

11. клас – ПП ("АзБуки", 13, 2001);

12. клас – ПП ("АзБуки", 30, 2001).

– ДЗИ ("АзБуки", 42, 2002; Наредба № 1 от 11.04.2003 г. за учебно-изпитните програми за държавните зрелостни изпити, и промени от 2009²).

През различните етапи на промените с различна дейност участват и т.нар. "човешки ресурси" със своята професионална компетентност:

1) представители на специализираната администрация на МОМН, преподаватели от висши училища, учители – те създават **нормативните документи** в съответствие с официалната образователна политиката, публично достъпна чрез приетите Стратегии и други;

2) представители на специализираната администрация на МОМН от РИО – те имат контролни функции за осигуряване качество на образователния процес и постигане изискванията на нормативните документи;

3) образователни експерти от ЦКОКО – те създават **инструментарий за установяване на резултатите от обучението, регистрират състоянието** в края на обучението по класове, етапи (основен, про-

¹ http://www.minedu.government.bg/opencms/export/sites/mon/left_menu/documents/process/nrdb_6-01_razpr_uchebno_verme.pdf

² http://www.minedu.government.bg/opencms/export/sites/mon/left_menu/documents/process/nrdb_1-03_izp_prog_dzi.pdf

гимназиален, гимназиален) и степени (начална, средна); анализират, определят постижения или проблеми, тенденции;

4) учителите – те провеждат обучението, вкл. подготовката за различните видове външно оценяване, в т.ч – за държавния зрелостен изпит.

Последователно през годините се прилага технология за регистриране на резултатите от изпълнението на изсискванията на нормативните документи на различни нива:

1) на локално ниво (във всички училища и по всички учебни предмети) учителите установяват входното равнище (в началото на учебната година) и изходното равнище (в края на учебната година);

2) на регионално ниво тези резултати се обобщават от експертите и се представят на учителската колегия и на ... (?)

3) на национално ниво: 3.1) при външното оценяване; 3.2) при провеждане на ДЗИ.

Все още статистически обработените данни са твърде общи – използват се само за представяне на оценките. Липсва информация за: постиженията относно знания, умения, компетентности; относно причините за състоянието, както и необходимите коригиращи въздействия.

Мнения изразяват: Министърът на образованието³, преподавателите от университети⁴ и други.

Какви са отговорностите и възможностите на Учителя по география?

Учителят обучава в съответствие с нормативните документи, в масовия случай без подкрепата от родителите; получава косвено оценка за качеството на своя труд в съответствие с резултатите от външното оценяване на учениците; не участва с компетентното си мнение при вземане на решения. Мнението на учителя или не се проучва масово, или се проучва формално и не се има предвид при промените в нормативните документи.

В очертаната ситуация е проучено мнението на учители по география за:

1) организацията на подготовката за матура по география – “един от трите национално значими в българското училище учебни предмета”;

2) формата “матура по география”;

3) качеството на отделните части на изпита.

В анкетирането, проведено на 19 и 20 юни 2010 г. по време на обучение на „Центъра за контрол и оценяване на качеството на образованието“ (ЦКОКО към МОН) в Боровец, участват учители от различни видове училища (СОУ, профилирани училища, езикови гимназии) в различен тип селища и от различни части на страната (вж. табл. 1).

Анкетирани са около 8 % от учителите по география в страната. Останалите учители също могат да бъдат обхванати в разширено анкетно проучване, което да се проведе със съдействието на сп. “География ’21” с използване на анкетни карти в е-вариант.

Каква е ситуацията относно матурата по география от позицията на един от активните участници в подготовката – учителят по география? Какви въпроси предизвиква споделянето от учителите мнение? Как да се използват тези мнения през предстоящия 5-годишен период до влизане в сила на новия закон?

Целенасочена подготовка за ДЗИ правят 72 % от анкетираните, а не правят подготовка 22 %. При 69 % от учителите, които правят предварителна подготовка, подготовката е успешна – т.е. или всички ученици са издържали изпита, или издържалите са повече от 60 %. Ако тези факти се използват за обяснение на големия относителен дял на оценките “слаб 2” и “среден 3”, може да се стигне до тривиалното на пръв поглед предположение, че неуспехът е последица от липсваща организирана подготовка.

Необходимостта, целенасочената подготовка за ДЗИ да започва още в началото на гимназиалния етап и то в задължителната подготовка (ЗП), се приема от 70 % от учителите – 53 % споделят, че започват тази подготовка в ЗП в 9. и в 10. клас, а 17 % – в ЗП в 11. клас.

³ http://dariknews.bg/view_article.php?article_id=540306 (Министърът на образованието, младежта и науката Сергей Игнатов, гост в предаването „Седмичката“ на Дарик-радио, 5 юни 2010 г.).

⁴ Дреновски, Ив., Кр. Стоянов, Ем. Патарчанова (2008) Матурите по география – първи анализи и коментари – География’21, кн. 3, 2008, с.24-27, <http://www.geography.iit.bas.bg/>

Дреновски, Ив. (2009-а) Матурите по география – отрезвяването – География’21, 3, 2009, с. 41-42, <http://www.geography.iit.bas.bg/>

Дреновски, Ив. (2009-б) За необходимостта от промени в учебно-изпитната програма за матурите по география – География’21, 5-6, 2009, с. 46-47, <http://www.geography.iit.bas.bg/>

Отворено писмо от университетски преподаватели по География и учители по „География и икономика“ в средните училища на страната – География’21, 2, 2010, <http://www.geography.iit.bas.bg/>

Таблица 1

**МНЕНИЕ НА УЧИТЕЛИ ПО ГЕОГРАФИЯ
ЗА МАТУРАТА - ПРОГРАМА И РЕЗУЛТАТИ**

*Маркирайте (с цвят или с линия) цифрата на отговорите
(може и повече от един), които съвпадат с Вашето мнение*

Преподавам ГЕОГРАФИЯ в гимназиален етап и

- 1) направих подготовката на учениците за ДЗИ и всички мои ученици издържаха успешно изпита;
- 2) направих подготовката на учениците за ДЗИ и под 30 % – от 30 % до 60 % – над 60 % от учениците издържаха успешно изпита (*подчертайте верния дял*);
- 3) НЕ правих подготовка на учениците за ДЗИ.

1. Какво е качеството на програмата за ДЗИ?

- 1.1. Включва очаквани резултати, които НЕ се постигат в ЗП.
- 1.2. Включва очаквани резултати, които е възможно да се постигнат в ЗП, но с годишен хорариум 72, а не 54 часа.
- 1.3. Включва очаквани резултати, които е възможно да се постигнат в ЗП, ако се постави акцент върху тях в обучението в 9. и в 10. клас.
- 1.4. Форматът на матурата по география е най-сложната комбинация от 4 различни вида задачи - 30 задачи със структуриран отговор, 6 задачи със свободен къс отговор, две практически задачи, една задача със свободен отговор.
- 1.5. С формата на матурата по география от 4 различни вида задачи е възможно да се измерват постижения в различни аспекти - знания, умения, компетентности.
- 1.6. Липсата на скала за оценяване е проблем.

2. Как организирахте подготовката за ДЗИ?

- 2.1. в ЗП – още в 9. и в 10. клас
- 2.2. в ЗП – в 11. клас
- 2.3. в ЗИП – в клас
- 2.4. в ПП – в клас
- 2.5. в извънучебно време

3. Кои учебници и (или) помагала оценявате като полезни за подготовката за ДЗИ? (Запишете името на издателството)

.....

4. Използвате ли редовно карти в обучението по география?

- 4.1. Да – стенни карти и атласи
- 4.2. Да – само стенни карти
- 4.3. Да – само атласи
- 4.4. Не, много са скъпи
- 4.5. Друго мнение:

5. Коя е основната причина за:

- 5.1. ниските резултати от матурата по география:
- 5.2. слабата подготовка на учениците

Тези факти показват наличието на два признака за качество на образователния процес по география в настоящия момент:

1) учителите приемат подхода обучението да започва с обявяване на крайната цел и след това да се организира така, че постъпково да се постига тази известна вече цел;

2) приемането на този подход осигурява рационално планиране на времето за постигане на целите.

Подготовка за ДЗИ в часове за ЗИП правят 28 % от анкетираните учители. От тях 3 % започват в 10. клас, 8 % – в 11. – 12. клас и 17 % правят подготовката само в 12. клас.

Очевиден е повишеният интерес във всички класове на гимназиалния етап за доброволно участие (в избираема подготовка).

Висок е относителният дял на учителите, които правят подготовката за ДЗИ в профилираната подготовка – 21 %.

Нормативно, обаче, подготовка за ДЗИ в незадължителна подготовка е невъзможна според член 2, алинея 2 от НАРЕДБА № 1 за учебно-изпитните програми за държавните зрелостни изпити: "Учебно-изпитните програми за втория държавен зрелостен изпит обхващат учебното съдържание, изучавано в часовете за задължителна подготовка от учебния план съгласно чл. 15, ал. 2 от Закона за степента на образование, общообразователния минимум и учебния план."

В новия закон за училищното образование това противоречие се урежда по следния начин в **Чл. 99.**: "(2) Задължителните държавни зрелостни изпити са два, а вторият е един от учебните предмети посочен от ученика измежду изучаваните от него в профилирана подготовка.

(3) вторият държавен зрелостен изпит измерва постигането на държавните образователни стандарти за профилирана подготовка, независимо от формата на обучение и от предвидените учебни часове за изучаването на съответния учебен предмет."

Трябва, обаче, да се има пред вид, че дори ако новият закон бъде приет до началото на учебната 2010/2011 година, според § 5. (2) от ПРЕХОДНИ И ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ в него "Учениците, които през учебната 2010/2011 година постъпват в VIII, IX, X, XI и XII клас, продължават обучението си и придобиват образование при условията на чл. 22 и чл. 23 от Закона за народната просвета⁵ и по утвърдените до влизане в сила на този закон учебни планове и учебни програми. Те полагат държавни зрелостни изпити и/или държавен изпит за придобиване на професионална квалификация при условията и по реда на този закон."

Това означава, че **през следващите 5 учебни години обучението по география в гимназиалния етап ще продължава да се прави по познатите програми** и си струва да се определят **възможности за подобряване на качеството.**

Какви са възможностите за по-добро качество на програмата за ДЗИ при сега действащата система?

Ако се има предвид мнението на 55 % от анкетираните учители относно формата на ДЗИ по география като "най-сложната комбинация от четири типа задачи", и едновременно с това мнението на 28 % от анкетираните, че "точно с този формат се установява дали и как са усвоени знанията, уменията и компетентностите, т.е как е постигната целта на географското образование, която включва и географска грамотност, и географска компетентност", би могло в третата част на програмата за ДЗИ да се конкретизира и разграничи това, което ще се установява с изпита:

➤ знанията (в т.ч. точно да се определи тезаурусът – понятията (обща и единична), географските обекти (правилният правопис и произнасяне на имената им) и закономерностите, които задължително се очаква да се усвоят);

➤ уменията (за интерпретиране и за представяне на информация);

➤ компетентностите, които ще се проверяват и оценяват. Все още няма единно разбиране сред географската общност в нашата страна какво включва географската компетентност. Не се приема и официалното разбиране в САЩ – "задава географски въпроси; получава, организира и анализира географска информация; отговоря на географски въпроси".

С уточняването на компетентностите съдържанието на зрелостния изпит може да се конкретизира чрез географски въпроси или задачи по конкретни теми във втората част на програмата. Така се решава и друг проблем – липсата на т.нар. конспект в програмата.

Така ще се постигнат три неща в програмата:

1) ще се преодолее твърде общата формулировка на оценяваните компетентности в трета част от настоящата Учебно-изпитна програма;

2) ще се конкретизира съответствие между съдържанието и типа задачи, с които се установява как е усвоено. Така със задачите от първата част на изпита (задачи със структуриран отговор, със свободен къс отговор и с практически задачи) ще се измерват постиженията относно знания и уме-

5 http://www.minedu.government.bg/opencms/export/sites/mon/left_menu/documents/law/zkn_prosveta.pdf

Таблица 2

Цели на географското образование: Компоненти на учебното съдържание: Вид задачи:	Географска грамотност		Географска компетентност и модели на поведение в географското пространство	Относителна тежест (на задачите и измерения с тях резултат - в брой точки)
	знания	умения	КОМПЕТЕНТНОСТИ	
Със структуриран отговор	✓	✓	-	?
Със свободен къс отговор	✓	-	-	?
Практически задачи	-	✓	-	?
Със свободен разширен отговор	✓	✓	✓	?
Относителна тежест (на постиженията като част от географската култура - %?)	?	?	?	

ния, а с писмената разработка от втората част – ще се мерят географските компетентности;

3) ще се търсят основания за относителната тежест на задачите при формиране на оценката (табл. 2).

Тези ориентири биха могли да се имат предвид при определянето на някои мерки за подобряване качеството на географското образование – образование по един от трите предмета с национален приоритет в средното училище в България:

1. Конкретно определените знания, умения и компетентности да се постигат приоритетно в задължителната подготовка през целия гимназиален етап. Мнението на 20 % от анкетираните учители, че в съдържанието на третата част от програмата за ДЗИ има резултати, които не се постигат в ЗП

може да бъде основание за проучване в тази посока и за съответното им редуциране при доказване на това предположение.

2. Дейностите, типични за изпълнението на четирите типа задачи, да се включват както при усвояване на новото съдържание във всички уроци (и в уроците за нови знания, и в уроците за дейност и за обобщение), така и във всички видове контрол (урочен, тематичен, годишен).

Доц. д-р **Даниела Ангелова-Ганчева**
СУ "Св. Климент Охридски"
Департамент за информация
и усъвършенстване на учители